

บทที่ 2

พื้นที่ศึกษาและลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจ

พื้นที่ศึกษาจังหวัดแพร่เป็นจังหวัดที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนานกว่า 1,000 ปี เริ่มก่อตั้งขึ้นเป็นเมืองประมาณพุทธศตวรรษที่ 12 หลังจากการก่อตั้งเมืองเชียงใหม่และสุโขทัย ซึ่งตามศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชจารึกเอาไว้ว่า เมืองแพร่เคยเป็นเมืองหนึ่งของอาณาจักรสุโขทัย มีชื่อว่า “เมืองแพล” ต่อมาสมัยขอมเรืองอำนาจได้เปลี่ยนชื่อจากเมืองแพลเป็น “เวียงโกศัย” ซึ่งแปลว่า ฟ้าแพร่ และต่อมาเปลี่ยนมาเป็นเมืองแพร่ แต่ไม่ปรากฏหลักฐานว่าเปลี่ยนตั้งแต่สมัยใด ซึ่งชาวล้านนานิยมออกเสียงเป็น “เมืองแป้” และเป็นจังหวัดแพร่ในปัจจุบัน

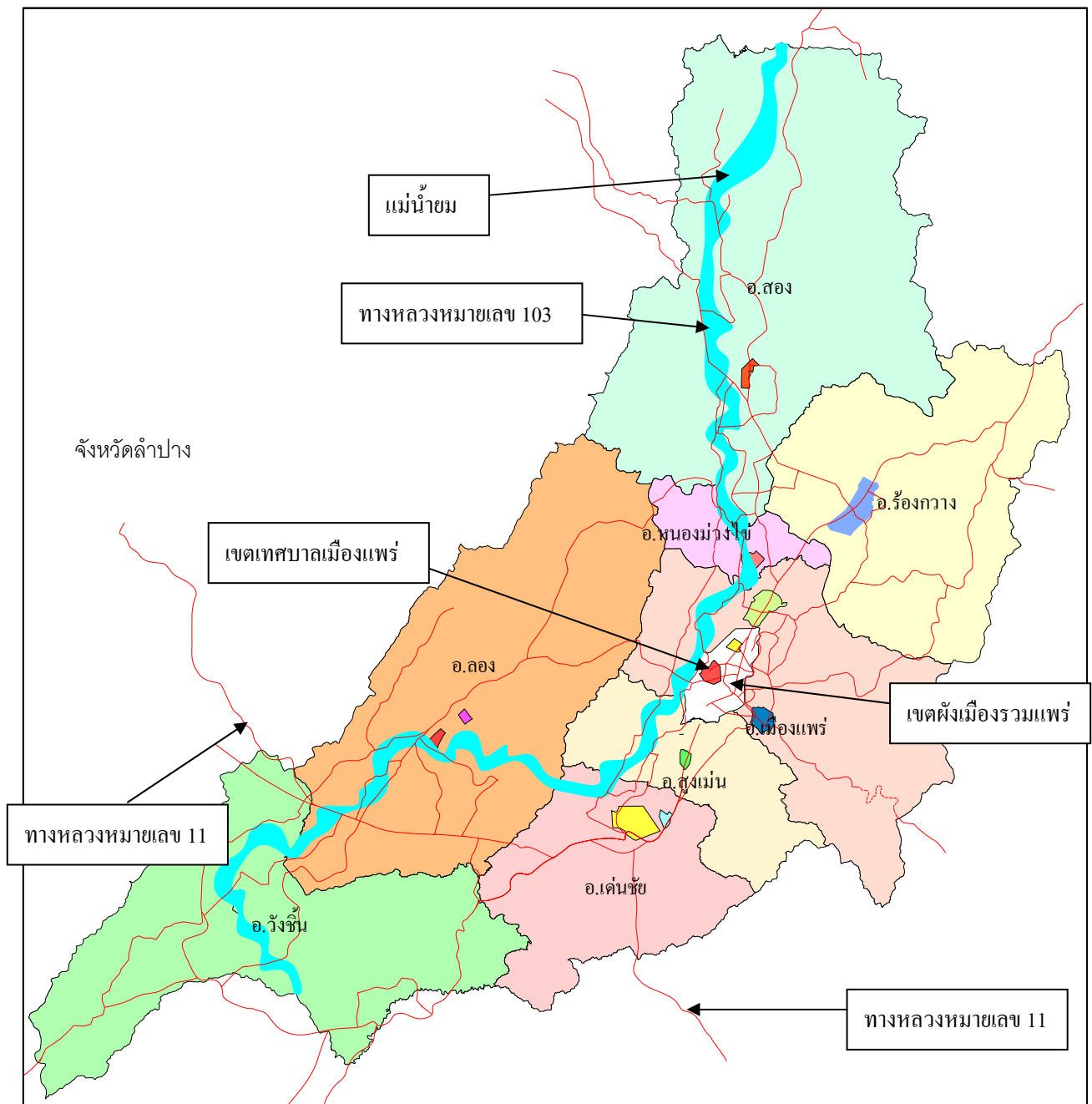
จังหวัดแพร่มีการปกครองแบบเจ้าผู้ครองนคร จนกระทั่งถึงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้เปลี่ยนการปกครองจากเจ้าผู้ครองนครเป็นเทศาภิบาล ในปีพ.ศ. 2440 โดยมีพระยาไชยบูรณ์ (ทองอยู่ สุวรรณบาตร) เป็นข้าหลวงกำกับปกครองเมืองแพร่เป็นคนแรก

2.1 ที่ตั้ง อาณาเขตและการปกครอง

จังหวัดแพร่ตั้งอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย อยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 155 เมตร ตั้งอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 555 กิโลเมตร ตามทางหลวงแผ่นดินและทางรถไฟประมาณ 550 กิโลเมตร (ถึงสถานีรถไฟเด่นชัย) มีเนื้อที่ทั้งหมด 6,538.598 ตารางกิโลเมตร หรือ 4,261,975 ไร่ โดยมีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้ ทิศเหนือ ติดต่อกับ จังหวัดลำปาง และจังหวัดพะเยา ทิศใต้ ติดต่อกับ จังหวัดอุตรดิตถ์ และจังหวัดสุโขทัย ทิศตะวันออก ติดต่อกับ จังหวัดน่าน และจังหวัดอุตรดิตถ์ และทิศตะวันตก ติดต่อกับ จังหวัดลำปาง ปัจจุบันแบ่งการปกครองออกเป็น 8 อำเภอ คือ อำเภอเมืองแพร่ อำเภอร้องกวาง อำเภอสอง อำเภอสูงเม่น อำเภอเด่นชัย อำเภอสอง อำเภอวังชิ้น อำเภอหนองม่วงไข่ 78 ตำบลและ 691 หมู่บ้าน มีประชากรรวม ณ ปี 2547 เท่ากับ 485,121 รูปที่ 2.1 แสดงเขตการปกครองจังหวัดแพร่

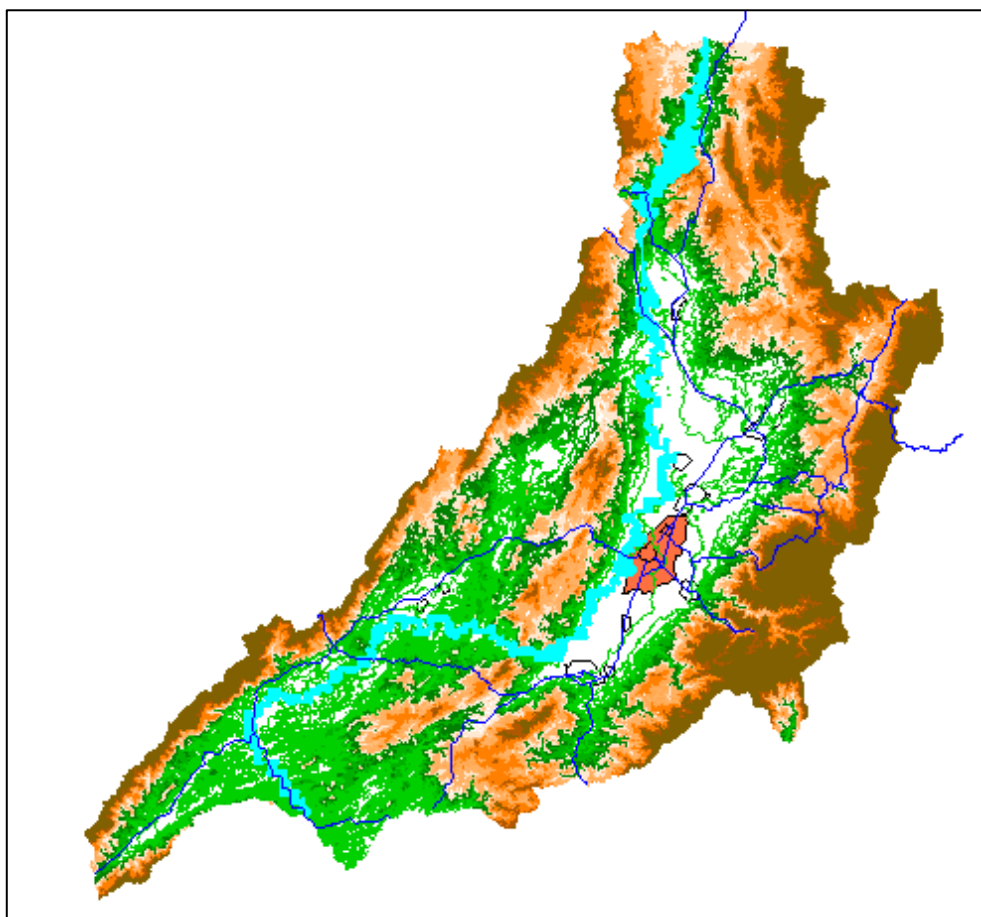
2.2 สภาพภูมิประเทศ และสภาพภูมิอากาศ

ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขา มีภูเขาล้อมรอบทั้ง 4 ทิศ ได้แก่ ภูเขาแม่อนกระตัง ภูเขาหน้าากก ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอสองเม่น ภูเขาแม่อนขุนพวนน้อย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกและทิศใต้ของอำเภอเด่นชัย ภูเขาดอกหลวง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอสองเป็นเขตแดนกันระหว่างจังหวัดแพร่กับจังหวัดลำปาง ภูเขาแม่เมือง เป็นภูเขาที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอเมืองแพร่ กันเขตระหว่างอำเภอเมืองแพร่กับจังหวัดอุตรดิตถ์ และภูเขาปลาก่อ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอเมืองแพร่ พื้นที่ร้อยละ 81.49 ของพื้นที่ทั้งจังหวัดเป็นภูเขา และที่เหลือ ร้อยละ 18.5 เป็นพื้นที่ราบลุ่ม บริเวณตอนกลางของจังหวัดมีลักษณะเป็นแอ่งที่ราบคล้ายกับกระทะ ที่ราบดังกล่าวส่วนใหญ่ใช้เป็นที่อยู่อาศัยและทำการเกษตร รูปที่ 2.2 แสดงลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดแพร่

รูปที่ 2.1 แสดงเขตการปกครอง เขตเทศบาลนคร และเขตผังเมืองรวมเมืองแพร่

จังหวัดแพร่มีลักษณะอากาศแบบทุ่งหญ้าเมืองร้อน (Tropical Savanna) มีอากาศหนาวแห้งแล้งระหว่างช่วงเดือน พฤศจิกายน ถึงเดือนกุมภาพันธ์ และอากาศร้อนแห้งแล้ง อยู่ในช่วงกลางเดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือนพฤษภาคม อากาศร้อนจัดในฤดูร้อน และหนาวจัดในฤดูหนาว มีอุณหภูมิสูงสุด และต่ำสุดของปีอยู่ระหว่างประมาณ 40 และ 12 องศาเซลเซียส มีปริมาณน้ำฝนในช่วงระหว่างปี 2542-2546 อยู่ระหว่าง 906.1-1,461.5 มิลลิเมตรต่อปี

รูปที่ 2.2 ภูมิประเทศของจังหวัดแพร่

2.3 พื้นที่ชุมชนสำคัญในจังหวัดแพร่

พื้นที่ชุมชนที่สำคัญในจังหวัดแพร่ประกอบด้วยพื้นที่เขตผังเมืองรวมแพร่ และพื้นที่เขตเทศบาลเมืองแพร่ โดยที่พื้นที่ผังเมืองรวมแพร่ถือเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดแพร่ เป็นพื้นที่ที่มีการวางแผนพัฒนาทั้งผังการใช้ที่ดิน และผังคมนาคม เพื่อรองรับการเติบโตทางเศรษฐกิจและทางสังคม สำหรับพื้นที่เขตเทศบาลเมืองแพร่อยู่ในเขตพื้นที่ผังเมืองรวม เป็นพื้นที่เขตเมืองแพร่โดยเป็นที่ตั้งของศูนย์กลางการปกครอง ศูนย์กลางการค้า และธุรกิจของจังหวัด

2.3.1 ผังเมืองรวมเมืองแพร่ ชุมชนและการขยายตัว

ผังเมืองรวมเมืองแพร่ ในประกาศพื้นที่ผังเมืองรวมเมืองแพร่ (ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ 2) มีเนื้อที่ประมาณ 70.24 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 11 ตำบล พื้นที่ทั้งหมดของเทศบาลเมืองแพร่ (ตำบลในเวียง) เทศบาลตำบลทุ่งไธ้ง และพื้นที่นอกเขตเทศบาล ได้แก่ ตำบลทุ่งไธ้ง ตำบลแม่ยม ตำบลร่องฟอง ตำบลทุ่งกวาว ตำบลป่าเมต ตำบลเหมืองหม้อ ตำบลนาจักร ตำบลกาญจนา อำเภอเมืองแพร่ และตำบลเวียงทอง ตำบลร่องกาศ อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ ประชากรรวมคาดการณ์ในปี 2547 เท่ากับ 94,100 รูปที่ 2.3 แสดงขอบเขตของผังเมืองรวมแพร่

การใช้ประโยชน์ที่ดินภายในเขตผังเมืองรวมเมืองแพร่ ปัจจุบันยังมีการใช้แบบผสมผสานปะปนกัน โดยมากใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อประกอบกิจการค้าขาย อุตสาหกรรม แบ่งได้กว้างๆ ได้ 2 แบบคือ

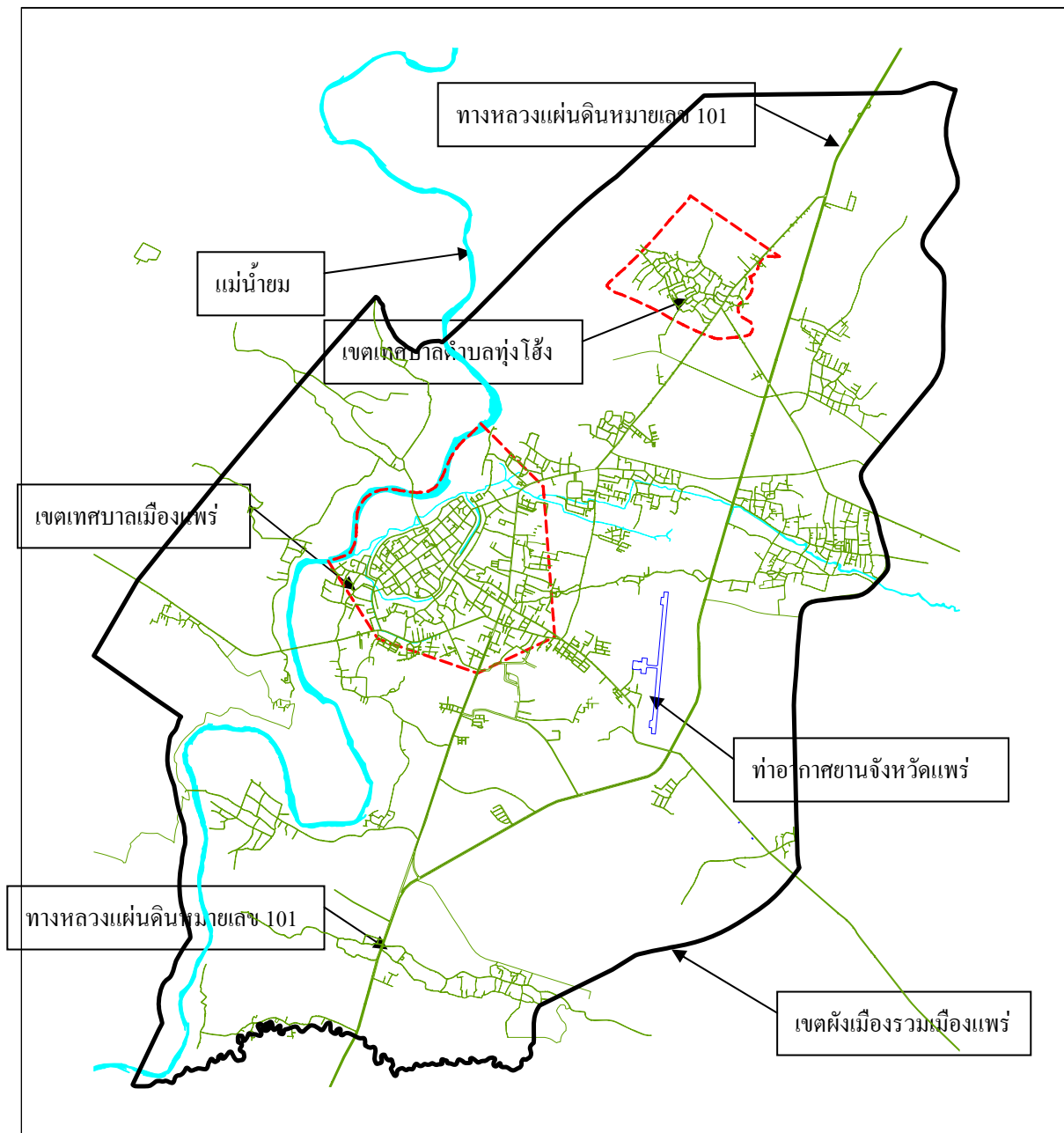
1. บริเวณพื้นที่กลางเขตผังเมือง โดยเฉพาะภายในเขตตัวเมือง มีการกระจุกตัวหนาแน่นของบ้านเรือนตลอดสองข้างทางบนถนนเจริญเมือง, ถนนยันตรกิจโกศล, ถนนช่อแฮและถนนราษฎร์ดำเนิน ถือเป็นย่านพาณิชยกรรมและที่อยู่อาศัยหนาแน่นมากและยังเป็นแหล่งดึงดูดการจราจรที่สำคัญของเมือง
2. เขตผังเมืองช่วงกลางถัดออกมา จนถึงรอบเขตผังเมืองรวม เป็นการใช้ที่ดินสำหรับที่ดินอยู่อาศัยหนาแน่นน้อยถึงปานกลาง โดยพื้นที่ส่วนใหญ่จะใช้เพื่อการเกษตร มีพื้นที่สำหรับอุตสาหกรรมเฉพาะกิจเล็กน้อย
3. เขตเทศบาลตำบลทุ่งไธ้ง ถือเป็นเขตที่มีการตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยอย่างหนาแน่นอีกพื้นที่หนึ่งโดยการเดินทางเชื่อมต่อชุมชนแห่งนี้กับพื้นที่อื่น ใช้เส้นทางถนนยันตรกิจโกศลเป็นหลัก

เนื่องจาก เขตผังเมืองรวมแพร่ มีน้ำยมกั้นขวางอยู่ทางทิศตะวันตก อีกทั้งตัวเมืองเก่า และย่านธุรกิจอยู่ค่อนข้างไกลทางลำน้ำยม ในขณะที่พื้นที่ทิศตะวันออกเฉียงใต้ ทิศใต้ และทิศเหนือ เป็นที่อยู่อาศัยความหนาแน่นต่ำ และมีถนนสายหลัก คือ ถนนสายรองประธานหมายเลข 101 ทำหน้าที่เป็นถนนเลี้ยวเมือง เป็นเส้นคมนาคมหลัก ในรายงานการศึกษาผังเมืองรวมเมืองแพร่ (ปรับปรุงครั้งที่ 2) พ.ศ. 2547 ได้คาดการณ์แนวโน้มการขยายตัวของชุมชนดังแสดงในรูปที่ 2.4

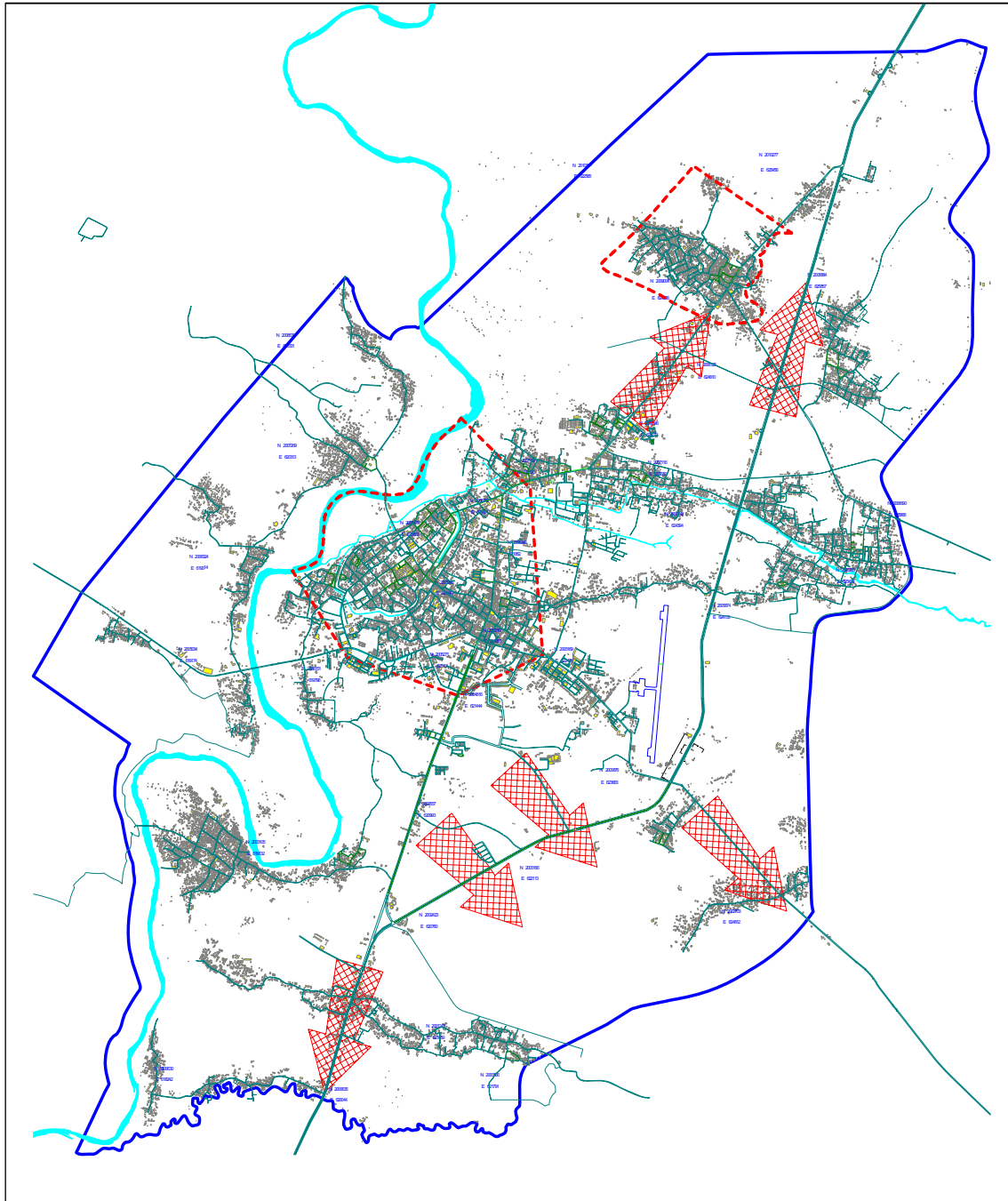
2.3.2 เทศบาลเมืองแพร่

เทศบาลเมืองแพร่เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นพื้นที่เดียวกับพื้นที่ตำบลในเวียง อำเภอเมือง มีพื้นที่รวม 9 ตารางกิโลเมตร มีประชากรรวมทั้งสิ้นเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2549 เท่ากับ 17,966 คน แบ่งเป็นชาย 8,443 คน (47.0%) และหญิง 9,523 คน (53.0%) มีจำนวน 7,782 ครัวเรือน บ้าน คิดเป็นขนาดครัวเรือนเท่ากับ 2.31 คนต่อครัวเรือน ความหนาแน่นประชากรคิดเป็น 1,996 คนต่อตารางกิโลเมตร นอกจากประชากรตามทะเบียนยังมี จำนวนประชากรแฝงประมาณ 15 เปอร์เซ็นต์ และประชากรจร (Day-time Population) ประมาณ 19,000-25,000 คน ต่อวัน สรุปเป็นประชากรรวมทุกประเภทประมาณ 39,660-45,660 คน

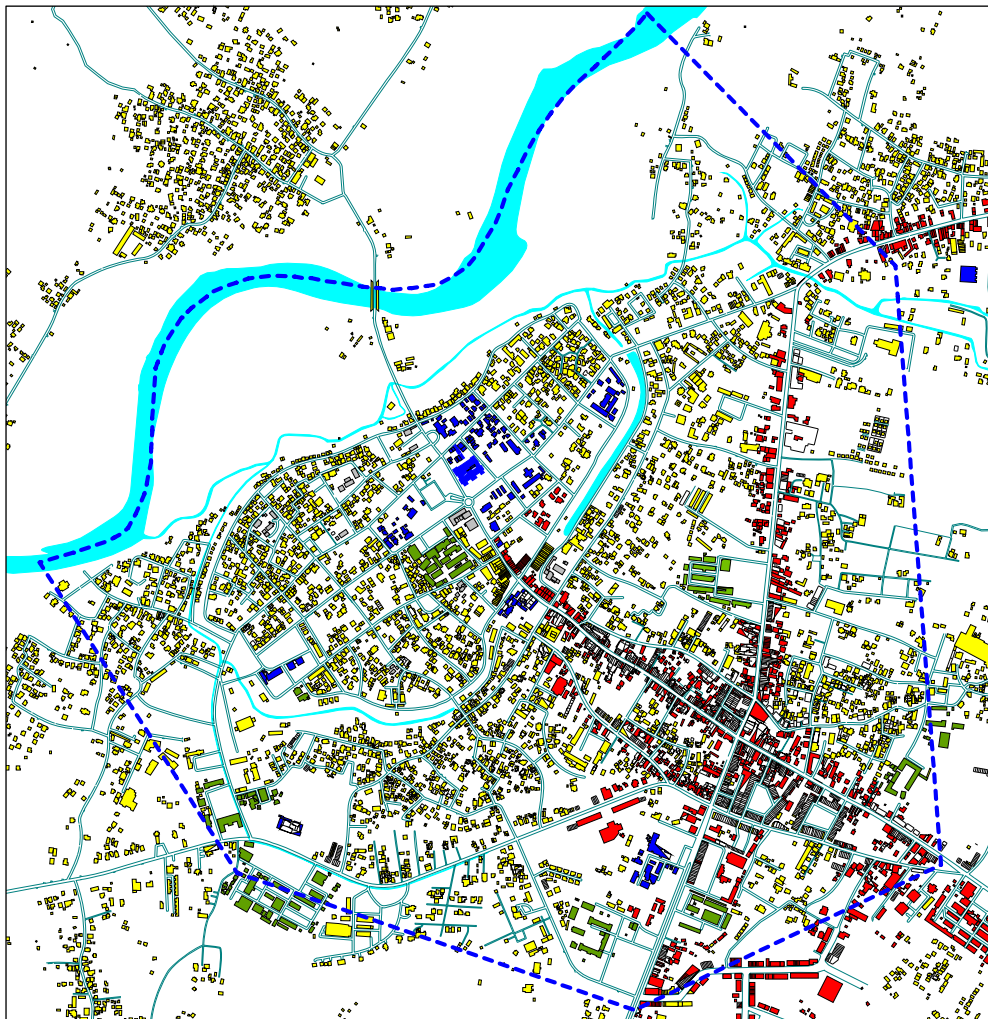
การใช้ที่ดินภายในเขตเทศบาลเมืองแพร่ แบ่งเป็นพื้นที่ศูนย์ราชการ บ้านพักข้าราชการ และที่พักอาศัยทั่วไป ซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่เมืองเก่าเป็นหลัก สำหรับเขตธุรกิจการค้า และการอยู่อาศัยหนาแน่นมาก อยู่ตามแนวถนนช่อแฮ ถนนเจริญเมือง ถนนยันตรกิจโกศล และถนนเหมืองแดง และเขตที่พักอาศัยหนาแน่นน้อยอยู่บริเวณถนนเหมืองหิต ถนนร่องช่อ และถนนยันตรกิจโกศลด้านตะวันออกของเมือง รูปที่ 2.5 แสดงพื้นที่เขตเทศบาลเมืองแพร่

รูปที่ 2.3 ผังเมืองรวมเมืองแพร่และเขตเทศบาลเมืองแพร่

รูปที่ 2.4 การตั้งถิ่นฐานและทิศทางการขยายตัวของชุมชนในผังเมืองรวมแพร่

รูปที่ 2.5 เขตเทศบาลเมืองแพร่

2.4 สภาพเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดแพร่

2.4.1 ประชากร

ใน พ.ศ. 2547 จังหวัดแพร่มีประชากรรวมทั้งสิ้น เท่ากับ 485,121 คน แยกเป็นเพศชาย 238,650 คน คิดเป็นร้อยละ 49.19 ของประชากรทั้งหมด และเป็นเพศหญิง 246,471 คน คิดเป็นร้อยละ 50.81 ของประชากรทั้งหมด ประชากรที่อยู่ในเขตเทศบาล 96,495 คน คิดเป็นร้อยละ 24.83 ที่เหลือ 388,626 คน หรือร้อยละ 75.17 อยู่นอกเขตเทศบาล

จากจำนวนประชากรทั้งจังหวัดคิดเป็นความหนาแน่นประชากรเฉลี่ยเท่ากับ 72 คน/ตารางกิโลเมตร อำเภอที่มีความหนาแน่นประชากรสูงสุดคือ อำเภอสูงเม่น 215 คน/ตารางกิโลเมตร รองลงมาเป็นอำเภอเมืองแพร่ 164 คน/ตารางกิโลเมตร และอำเภอที่มีความหนาแน่นของประชากรต่ำสุดคือ อำเภอร้องกวาง เท่ากับ 32 คน/ตารางกิโลเมตร

2.4.2 แรงงาน

จากตารางสถิติโครงการสำรวจสภาพการทำงานของประชากร พ.ศ.2547 ระดับจังหวัด สำนักงานสถิติแห่งชาติ (จังหวัดแพร่) กำลังแรงงานรวมทั้งสิ้น 333,261 คน โดยในจำนวนนี้มีผู้ว่างงานจำนวน 2,433 คน และกำลังแรงงานที่รอฤดูกาล 1,531 คน คิดเป็นร้อยละ 0.73 และร้อยละ 0.46 ของกำลังแรงงานรวม ตามลำดับ แรงงานส่วนใหญ่มีอาชีพด้านการเกษตร และการประมงคิดเป็นร้อยละ 26.07 ของผู้มีงานทำทั้งหมด รองลงมาคือ อาชีพการค้าขายและการบริการ คิดเป็นร้อยละ 20.55 ของผู้มีงานทำทั้งหมด

2.4.3 ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดและรายได้ประชากร

จังหวัดแพร่มีมูลค่าผลิตภัณฑ์จังหวัด ในปี พ.ศ. 2547 เท่ากับ 18,091 ล้านบาท และมีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปี (Per capita) เท่ากับ 40,114 บาท อยู่ในลำดับที่ 11 ของภาคเหนือ และอันดับที่ 51 ของประเทศ

ในด้านผลิตภัณฑ์จังหวัดนั้น จังหวัดแพร่ มีผลิตภัณฑ์ที่เน้นหนักในกลุ่ม การขายส่ง การขายปลีก การซ่อมแซมยานยนต์ จักรยานยนต์ ของใช้ส่วนบุคคล และของใช้ในครัวเรือน โดยมีมูลค่าสูงสุดเท่ากับ 3,877 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 21.43 ของมูลค่าผลิตภัณฑ์จังหวัด รองลงมาได้แก่สาขาการผลิต เกษตรกรรม การล่าสัตว์ และการป่าไม้ มีมูลค่า เท่ากับ 3,110 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 17.19 ของมูลค่าผลิตภัณฑ์จังหวัด

2.4.4 อุตสาหกรรมของจังหวัดแพร่

การพัฒนาด้านอุตสาหกรรมเป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้เกิดความเจริญทางเศรษฐกิจภายในจังหวัดแพร่ การจ้างงาน และการส่งออกสินค้าไปทั่วประเทศ พบว่าในปี พ.ศ. 2547 มีโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดทั้งสิ้น 687 แห่ง โดยส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมไม้และผลิตภัณฑ์จากไม้ 189 แห่ง หรือคิดเป็นร้อยละ 27.51 รองลงมา เป็นอุตสาหกรรมเกษตร จำนวน 172 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 27.51

2.4.5 การท่องเที่ยว

จังหวัดแพร่มีแหล่งท่องเที่ยวมากมายทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรม และเชิงธรรมชาติ มีวัดที่เป็นโบราณสถานสำคัญ ที่มีอายุเก่าแก่กว่า 700 ปี หลายแห่ง ประกอบกับมีงานบุญประเพณีที่สำคัญ เช่น งานประเพณีมัสการพระธาตุช่อแฮแห่งทุ่งหลวง งานประเพณีกินสลากหลวง อีกทั้งยังมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่ดึงดูดมากมายเช่น อุทยานแห่งชาติแม่ยม อุทยานแห่งชาติเวียงโกศัย หล่มดั่ง อุทยานแห่งชาติแก่งเสือเต้น เป็นต้น

ในปี พ.ศ. 2547 มีผู้มาเยี่ยมเยือนจังหวัดแพร่จำนวน 623,883คน มีอัตราการลงของนักท่องเที่ยวร้อยละ 10.48 จากปี พ.ศ. 2546 เป็นผู้เยี่ยมเยือนชาวไทยจำนวน 551,723 คน หรือร้อยละ 88.43 ส่วนผู้เยี่ยมเยือนชาวต่างประเทศให้ความสนใจเดินทางมาท่องเที่ยวจำนวน 72,160 คน